

Марко АТЛАГИЋ

ДЕЧАНСКИ ПОЛИЈЕЛЕЈ*

Анстракт: Дечански полијелеј је обновљен 1397. године, што значи да је постојао и раније – из времена краља Стефана Уроша Дечанског, ктитора манастира. На полијелеју је крст са оцилима отвореног, српског типа. То је један до темеља српског националног идентитета.

Кључне речи: симбол, оцила, крст, полијелеј.

У дугом временском периоду развоја човјечанства, симболичко представљање мисли и појава имало је веома важну улогу. Зато изучавање симбола представља, у ствари, изучавање прворазредних историјских извора, неопходних за истраживање опште и националне историје, а посебно за изучавање српских државних симбола.

Симболи су настајали спонтано кроз историју, али са јасном намјером, значењем и функцијом, на основу одређених правила која су важила у то вријеме.

Временом су симболи постали систем, па је тако настала и наука која изучава постанак, развој и умјетничку обраду грбова од њихове прве појаве па до данас – хералдика.¹

* Рад је написан у оквиру пројекта *Духовне појаве и стваралаштво српског народа на Косову и Метохији од XV до XX века* (број 148020), који је одобрило и финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

¹ У латинском језику ARMA значи грб и оружје, Италијани грб називају ARMA, Французи ARMOIRES - ARMES, Енглези ARMS, што значи грб и оружје, Њемци га називају WAPPEN. Види: Bartol Zmajić, *Heraldika*, Zagreb, 1971; Marko Atlagić, *Grbovi plemstva u Slavoniji od 1700. do 1918.*, Čakovec, 1981; Марко Атлагић, *Грбови племства у Славонији и Војводини у новом веку с посебним освртом на грбове српског племства*, Приштина, 1997; Милош Ћирић, *Хералдика*, Београд, 1988; Стојан Новаковић, *Хералдички обичаји код Срба у примени и књижевности*, Годишњица Николе Чупића, VI, 1886.

Штит у облику круга означавао је вјечност. **Огњила** (оцила) симболизују васкресење и будућност живота. **Црвена боја** штита је означавала зорино рађање.

Огњила (оцила) се јављају још у античком добу. Она су универзална, има их код многих народа и на разним просторима.

Код Срба, оцила, као национални симбол, присутна су од најстаријих времена. Крст са оцилима се јавља почетком хришћанства и код Срба то има посебно значење и облик.

Најстарији приказ крста са оцилима у средњем вијеку у Србији, али без штита, налази се на греди и почетку имена игумана Арсенија у Дечанима 1339-1340. године. Крст је са оцилима, окренут по дијагонали.

Други примјер, који се врло често спомиње у хералдици и историји умјетности, јесте полијелеј из Дечана.²

Полијелеји су били основно свијетлеће тијело средњовјековних српских цркава.³ Углавном су прихватани из Византије или су били израђивани у ливачко-металним радионицама. На нашим просторима се појављују још у ранохришћанском времену. Они, међутим, монументалне размјере добијају тек у вријеме династије Немањића.

Зна се да је ктитор манастира, краљ Стефан Дечански наручио полијелеј. Приликом једне провале Турака, страдао је и манастир а полијелеј био оштећен. Заузимањем кнегиње Милице, тада монахиње, и њених синова Стефана и Вука, полијелеј је обновљен крајем 1397. године.⁴

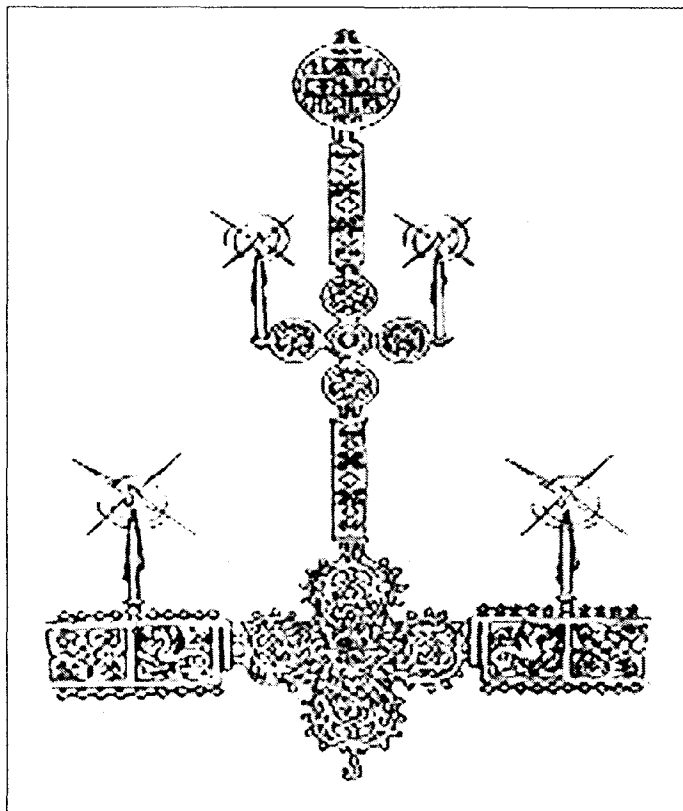
Полијелеј има 24 свијеће, око којих је објешено осам ланаца (синцира). Сваки ланац је састављен од кружних плочица, распоређених у крст на коме су двоглави орлови, затим дугачких правоугаоних плочица на којима су мотив крста и отворена оцила

² Да ли је код Срба био у употреби крст са оцилима пре овога у средњем вијеку (вјероватно јесте) остаје и даље загонетно питање. Сам Орбини каже да је овај симбол био у употреби на штиту кнеза Лазара (1371-1389) и краља Вукашина (1365-1371), па се може закључити да је био у употреби и пре Маричке (1371) и Косовске битке (1389) године. Станоје Станојевић сматра да је ушао у употребу око 1345. године. Види: С. Станојевић, О српском грбу, *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*, III, 1930, стр. 98.

³ Полијелеј је грчка ријеч састављена од **poly** и **elaion** што значи у преводу **маслиново уље**; М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1992. стр. 700. Полијелеј је велики свијећњак који виси на сред цркве.

⁴ Гедеон Јуришић, *Дечански првенац*, Нови Сад, 1852, стр. 30; Д. Тодоровић, Налази из старих солунских ливница, *Хиландарски зборник*, бр. 8, 1991, стр. 99-124.

и, коначно, кружних плочица на којима су натписи и монограм Стефан и Вук Лазаревић. Ова оцила на полијелеју нису иста као оцила Палеолога у Византији. Византијска су оцила затвореног типа и слична су ћирилском слову Б.

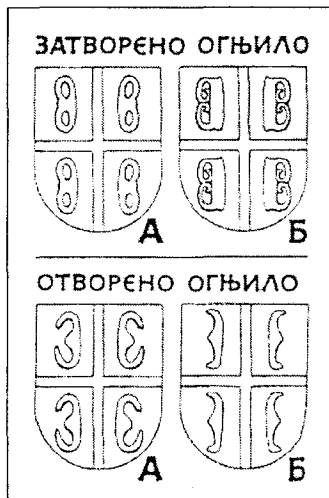

Када се говори о свјећњацима у манастиру Дечани, није на одмет напоменути да у манастиру постоји још један полијелеј, тј. viseћи ренесансни свијећњак из половине XV вијека. Тај свијећњак је веома сличан свијећњаку из цркве св. Кузмана и Дамјана у Ласлову. Та веза може да покаже којим су путевима стизали сјеверноњемачки свјећњаци на територије обновљене Пећке патријаршије током друге половине XVI вијека. Најпре су стизали у Венецију, а одатле у далматинске градове на обали, гдје су склапани, а затим продавани (XV вијек). Ти свијећњаци су могли припадати радионици у Лилеку, јер се сличан овоме из 15. вијека у манастиру Дечани, налази на општинској вијећници у Регензбургу.

Крст са оцилима јавља се касније и на новцу деспота Стефана Лазаревића. То је мали сребрни новац, који има иницијал Д на аверсу и крст са четири оцила на реверсу. И ова су оцила отвореног типа, дакле српска, јер су у облику полумјесеца. Новац се чува у Народној банци Србије, а објавио га је Сергеј Димитријевић.⁵

Овај хералдички симбол српске државности, који се изворно налази на Дечанском полијелеју, јавља се све до XX вијека на разним предметима и грбу Србије из 1882. и 1935, али увијек као отворена (српска) оцила.

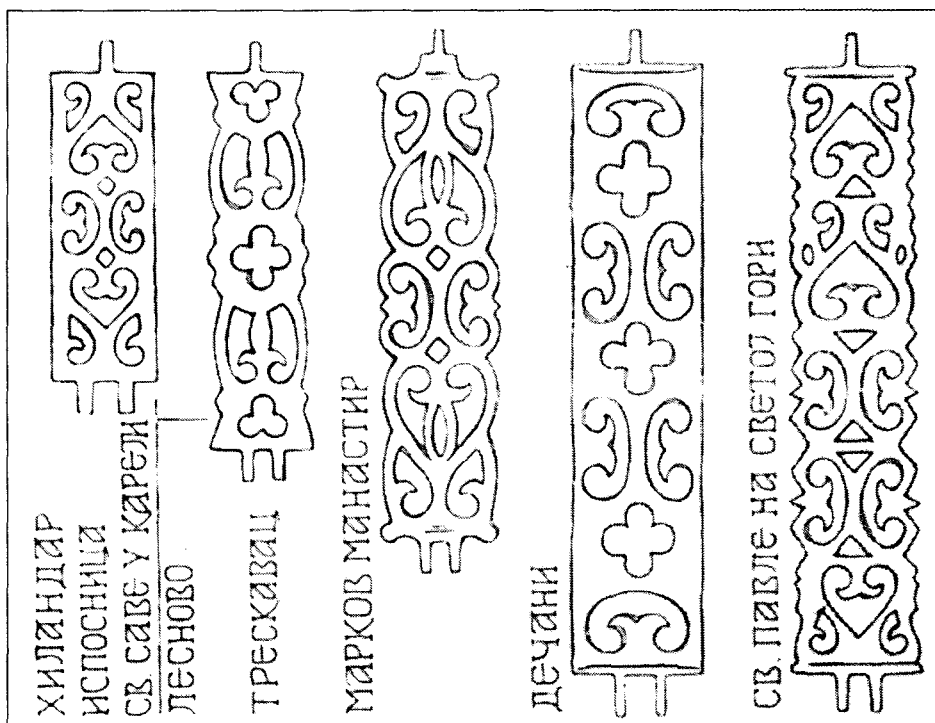

⁵ С. Димитријевић, Нова серија нових врста српског новца, V, *Starinar*, XX, 1969, стр. 73-77.

Крст са оцилима на штиту налази се и на путиру војводе Миленка Стојковића из 1807. године. И на овом путиру оцила су отвореног, српског типа.

Оцила отвореног типа налазимо и по другим српским манастирима, на примјер у манастиру Лесово, Трескавац, Марков манастир и Светог Павла на Светој гори. Свагдје су отворена оцила, односно европска, српска, а не византијска.

РЕЗИМЕ

Најстарији примјер крста са четири оцила на српском етичком простору, налази се у манастиру Дечани и то на полијелеју – свијећњаку. Он потиче из 14. вијека. Обновљен је 1397. од стране кнегиње Милице, што значи да је постављен и раније. Оцила су на полијелеју у облику слова С, дакле, отвореног типа – српског, а не византијска оцила. Дечански полијелеј, на којем се налази крст са оцилима представља један од извора српске националне самобитности.

SUMMARY

The oldest sample of the cross with four fire steels on the Serbian ethnic territory can be found in the Decani monastery, namely on the candelabrum. It dates from the 14th century. It was restored in 1397 by the princess Milica, meaning that it had been placed there even earlier. The fire steels on the candelabrum are in the shape of letter S, open-styled, which is Serbian style, unlike the Byzantine fire steels. Candelabrum from Decani, where the cross with fire steels is placed represents one of the sources of the Serbian national awareness.